

Velimert KOÇER
Alevi Kadın İnanç Önderliği Bağlamında “Yaşayan Pir Zöhre Ana” Ve Kültürel İşlevi

Koçer, V.(2018). Alevi Kadın İnanç Önderliği Bağlamında “Yaşayan Pir Zöhre Ana” Ve Kültürel İşlevi. *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi*. 2018/2, 1-14

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Recieved: 22.04.2018

Kabul / Accepted: 24.07.2018

ALEVİ KADIN İNANÇ ÖNDERLİĞİ BAĞLAMINDA “YAŞAYAN PİR ZÖHRE ANA” VE KÜLTÜREL İŞLEVİ

Velimert KOÇER*

Öz

21. yüzyılı idrak ettiğimiz bu günlerde, küreselleşen dünyada hızlı bir kültür emperyalizmi yaşanmaktadır. Diller, yeme içme alışkanlıkları, giyim kuşam gibi kültürel öğeler değiştiği gibi kültürlerin büyük bir bölümünü oluşturan ve onu bütünüyle etkileyen inançlar da değişim süreci yaşamaktadır. Alevilik, ülkemizde pek çok dönemde gerek tartışmaların gerek araştırmaların konusu olmuş bir inançtır. Bugüne kadar pek çok boyutuyla incelenmiş olup inanç hakkında benzer veya farklı fikirler sunulmuştur.

Bu çalışmamızda Alevilik, kadın inanç önderliği bağlamında, günümüzdeki bir örneğinden hareketle incelenmeye çalışıldı. Kendisine inananlarca “Yaşayan Pir Zöhre Ana” olarak adlandırılan Süheyla Gülen’in hayatı ve Alevi kültürü adına yapmış olduğu cem yürütme, Muharrem ayında yas ve matem törenleri düzenleme; düğün, nikâh ve cenaze gibi geçiş dönemi ritüelleri incelendi. 10 Kasım ve 29 Ekim gibi millî günlerin kutlanması esnasında gerçekleştirdiği uygulamalar da derlendi. Bu uygulamaların, genel Alevi inancı ile benzer ve farklı yönleri belirlenmeye çalışıldı.

Çalışmamızda Zöhre Ana’nın hayatı, dergâhı, eserleri hakkında kısa bir bilgi verildi, esas eksenini oluşturan ve yukarıda sayılan kültürel öğeler incelenmeye çalışıldı. Bunların yanı sıra Zöhre Ana’nın Atatürk’e verdiği değer sebebi ile “Zöhre Ana ve Atatürk” başlıklı bir bölüm de açıldı.

Çalışmamızda kaynak kişilerimize yönelik görüşme ve soru cevap teknikleri kullanılmış olup bunların yanı sıra Zöhre Ana’nın “Pir Nefesi Haktır, Hak Sözü Allah, İlmin Sözü Ali’dir” adlı nefeslerini ihtiva eden kasetlerinden; “Mehtaptaki Erenler, Cemden Gelen Nefesler, Ali Pirimdir Yolu Bizimdir” gibi kitaplarından yararlanıldı.

Zöhre Ana’nın Cem yürütmesi, dergâhta yaptığı ibadet niteliği taşıyan ayinlerle inancı diri tutması, ocakzâde olmayıp kendisinin bir ocak olarak kabul edilmesi, gösterdiği inanılan kerametlerle hastalıkları iyi etmesi, ihtiyaç sahiplerine yapılan yardımlar, öğrencilere verilen burslar, millî bayramların dergâhta yapılan etkinliklerle kutlanması, bizi onun pir olarak

* Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Programı Öğrencisi, velimertkocer@hotmail.com

değerlendirilebileceği sonucuna götürmüştür. Zöhre Ana'nın Alevi kültür havzasında bilinen, saygı duyulan ancak özellikle dedeler tarafından dışlanan bir inanç önderi olduğu sonuçları da elde edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Alevilik, Kadın, Zöhre Ana

“LIVING PİR (WISE PERSON) MOTHER ZOHRE” AND ITS CULTURAL FUNCTION IN THE CONTEXT OF ALEVİ WOMEN'S FAITH LEADERSHIP

Abstract

In these days, in the 21st century, there is a rapid cultural imperialism in the globalizing world. Cultural elements such as languages, eating habits, clothing, and so on, have changed, and beliefs that make up a large part of the cultures and affect them all are also undergoing a process of change. Alevism is a belief that has been the subject of debates and investigations many times in our country. It has been examined in many dimensions until today and similar or different ideas about this faith have been presented.

In this study, Alevism was tried to be studied in the context of the leadership of women's faith, moving from a present-day sample. In the study, Süheyla Gülen's life, who is called as the "Living Pir Mother Zohre" by her believers and the transition period rituals executed by her on behalf of the Alevi culture such as cem execution, mourning ceremonies in the month of Muharrem and wedding and funeral events were examined. The practices that were performed by her during the celebration of the national memorial days such as November 10 and October 29 were also compiled. The similar and different aspects of these practices with the general Alevi faith were tried to be determined.

In our study, a brief information was given about the life of Mother Zohre, her dervish lodge and her works and the above mentioned cultural elements which constitute the main axis were tried to be examined. In addition to these, a section entitled "Mother Zohre and Atatürk" was opened due to the value that she gave to Atatürk.

In our study, interviewing and question-answer techniques were used for our resource people. Besides these, the cassettes containing the breathes of Mother Zohre "Pir Breath is Divine", "God is The Divine Word" "and "Ali is the Guide of Science" and her books such as "Those Wise People Who are in the Moonlight", "Breaths Coming from Cem", "Ali is my Guide and His Road is Ours" were used.

Mother Zohre's practices such as the Cem executions, keeping the faith alive with the rituals of worship performed in her dervish lodge, the acceptance of her healing power, the healing of diseases with the means believed shown by her, the donations given to people who are in need, the scholarships given to students, the celebrations of national holidays with the activities in the lodge, led us to the conclusion that she can be considered as pir. It was also found that Mother Zohre was a known and respected leader of faith in the Alevi culture basin but she was excluded especially by Dedes.

Keywords: Alevism, Woman, Mother Zohre

Giriş

TDK güncel Türkçe sözlüğünde Aleviliği “Hz. Ali’ye bağlı olma durumu” olarak tanımlamaktadır.¹ Aksüt ise Alevi sözcüğünü “Hz Ali’ye bağlı olan, ibadeti cem olan, bağlı olduğu bir mürşit ve ocak bulunan kişi” olarak tanımlamaktadır (2012: 22). Ocak ise Alevilik için “Alevilik terimi Hz. Ali’ye beslenen sevgi ve ona inanma durumu ile ilgilidir. (...) Günümüzde Alevilik deyince akla iki zümre gelir biri Hatay, Lübnan ve Suriye bölgelerinde yaşayan Nusayriler, diğeri ise Anadolu’da yaşayan ve Osmanlı belgelerinde Kızılbaş olarak tabir edilen zümredir” demektedir (1989: 368–369).

TDK güncel Türkçe sözlüğünde ‘Pir’ sözcüğünü “Yaşlı, koca ve ihtiyar kimse; bir tarikat veya sanatın kurucusu” şeklinde tanımlamaktadır.² Pala ise pir sözcüğü için “Yaşlı, ihtiyar, bir tarikatın ilk kurucusu” tanımını yapmıştır (2010: 382). Alevilerce kutsal kabul edilen *İmam Cafer Buyruğu* adlı kitabın “Pirlik Kimden Kaldı” başlıklı bölümünde ise pirlik için “(...)Pirlik Muhammet Ali’den kaldı, ol sebepten evlad-ı resulden gayrısına pirlik etmek ve talip olmak caiz değildir.(...)” ifadesi kullanılmıştır (Atalay, 2014: 27).

Yukarıdaki tanımlardan hareketle Alevilik en geniş anlamıyla Hz. Ali’ye bağlı olma durumu olarak tanımlanabilir. Pirlik ise genel anlamda tarikat kuruculuğu, Alevilik açısından düşünüldüğünde ise Hz. Ali’nin soyundan gelen ve Alevi inancının esaslarını insanlara anlatan kişi şeklinde ifade edilebilir.

Pirlikle ilgili ehlibeytten olma şartı Hacı Bektaş’taki Babağan kolu tarafından kabul edilmemektedir. Babağan kolu asıl olanın ‘bel oğlu olmak değil yol oğlu olmak’ olduğunu ileri sürer ve yola hizmet ederek olgunlaşan herkesin irşat görevi görebileceği düşüncesini savunur. Ayrıca, Keçeci Baba, Hıdır Abdal, Garip Musa, Yanyatır, Hacı Emirli, Koca Haydar gibi konumu belirlenemeyen ocakların da kurucularının seyyid olduğu şüphelidir (Aksüt, 2012: 377- 384). Bu tanımlamalar ve örnekler Alevilikte pir olabilmek için geçerli iki durumun olduğunu gösterir. Bunlardan ilki ehlibeytten olmak,

¹ <http://www.tdk.gov.tr/>

² http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b4712be88a1f0.23388553

ikincisi ise bu ocaklardan birine hizmet ederek orada seyr-i sülûku tamamlayıp icazet almaktır. Araştırmamızın konusu olan Zöhre Ana bu iki tanıma da uymamaktadır. Çünkü o, ne bir dergâha hizmet etmiş ne de bir ocakzâdedir. Onun pir olarak adlandırılmasının sebebi, ona inananların, Zöhre Ana'nın keramet gösterdiğine inanmaları ve "pir" ismini ona kendilerinin vermeleridir.

Zöhre Ana kurduğu dergâhta, cem, musahip kardeşliği, görgü ve sorgu erkânı, muharrem ayı yas-ı matemi, ehlibeyt nikâhı ve cenaze erkânı gibi uygulamaları kendisine tabii olan bir talip topluluğu ile devam ettirir. Tarihsel süreç içerisinde var olan uygulamalar ile yazılı ya da sözlü tarihte olmayan ancak Zöhre Ana tarafından uygulanan ritüeller, kendisini bir inanç önderi olarak karşımıza çıkarır. Kültürün aktarımında bir kadın ve önder olarak görev alması çalışmamızın ana eksenini oluşturmaktadır.

Çalışma boyunca yukarıda ifade edilen uygulamalarla ilgili kaynak kişi mülakatı ve doküman analizi çalışmaları yapılmıştır. Kaynak kişiler arasında isminin saklı tutulmasını isteyenler olmuştur, bu sebeple kaynaklar bölümünde isimleri verilmemiş isimler arşivimize kaydedilmiştir.

Zöhre Ana'nın Kısa Biyografisi, Dergâhı ve Eserleri

Zöhre Ana 15 Haziran 1957 tarihinde Yozgat'ın Köçekkömü köyünde doğar. 1971 yılında ailesi ile Ankara'ya göç eder ve 1973 yılında Yüksel Gülen ile evlenir. Bu evlilikten Selver ve Gazi adında iki çocuğu olur.

10 Kasım 1982 tarihinde Umman³'a daldığı ana kadar normal bir aile hayatı yaşayan Zöhre Ana, bu tarihten sonra manevi bir inanç önderi olarak hayatına devam eder ve irşat çalışmalarına başlar.

Kendisine inananların sayısı zamanla arttığından ve evi bu hizmeti görmeye yetmediğinden 1997 yılında Mamak'ta bir dergâh inşa edilir. Dergâh içerisinde; cem evi, bekleme salonu, kütüphane, mağara, zemzem kuyusu, aşevi ve yemekhane, kurban kesim yeri, düğün salonu, misafirhane, gasil hane ve morg bulunmaktadır. Dergâh ay yıldız şeklinde inşa edilmiş olup; hilal şeklinde tasarlanan ayın ortasında bir 'H' harfi bulunur. Bu harf kendisinin ifadesi ile Hızır'ı temsil eder.

³ Umman, Zöhre Ana'ya yolun gereklerinin öğretildiği bätını âlem olarak tanımlanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bakınız:<http://www.zohreanaforum.com/hayati-anilari/3680-zohre-ana-kimdir.html>(02.12.2017)

Zöhre Ana, dergâhın kuruluş amacını

“(…) Hak, Muhammet, Ali yolunun gerçek inanç, ibadet ve öğretilerinin bilinmesi, yaşatılması ve yayılarak güçlenmesi gerekmektedir.(…) Hizmet binamızda mezhepçilik yapılmadığı gibi dil, din, ırk ve her türden inanç ayrımcılığına karşı olunmaktadır. Bizi bu çatı altında bir araya getiren ilke ehlibeyt sevgisi ve Atatürkçü değerlere bağlılıktır.”

şeklinde ifade eder.⁴

Zöhre Ana'nın “*Mehtaptaki Erenler, Cemden Gelen Nefesler, Ali Pirimdir Yolu Bizimdir*” adlı üç adet kitabı; “*Pir Nefesi Haktır, Hak Sözü Allah, İlmin Sözü Ali'dir*” isimli üç adet de kaset ve CD'si bulunmaktadır.

Zöhre Ana ve Atatürk

Zöhre Ana, Atatürk'e ve devrimlerine bağlı bir yurttaş olduğunu ifade eder. Her 10 Kasım'da, kendisine inananlarla birlikte Anıtkabir'i ziyaret etmektedir. Çalışma sürecimiz içerisinde denk gelen 10 Kasım (2017) anma etkinliği dergâhta gözlemlenmiştir.

10 Kasım günü Zöhre Ana ve ona inananlar Atatürk için bir günlük yas-ı matem (Matem orucu) tuttuklarını ifade ettiler. Anıtkabir ziyaretinden sonra saat 20.00'de Zöhre Ana'nın izni ile oruçlar açıldı⁵ ve sonrasında cem evine geçildi. Saat 23.00 ile 06.00 arası Atatürk için anma töreni düzenlendi.

Öncelikle gençlerden oluşan bir gurup tarafından Atatürk'ün anılarından yararlanarak oluşturulan bir temsil canlandırıldı daha sonra Zöhre Ana tarafından Atatürk hakkında kısa bir konuşma yapıldı. Sonrasında muhabbet denilen etkinlik gerçekleştirildi. Bu etkinlikte 10 Kasım münasebeti ile başta Atatürk, sonrasında ehlibeyt uluları adına nefesler okundu.

Muhabbet esnasında, Zöhre Ana'nın zaman zaman ummana daldığı, gözlerini bir noktaya dikerek nefesler okuduğu, arada anlayamadığımız bir dilde (Farsça)⁶ bir şeyler söylediği gözlemlendi. Zöhre Ana'nın ummana daldığı esnada bağlamaların çalınmadığı, topluluğun diz üzere oturduğu ve yalnız Zöhre Ana'yı dinlediği görüldü. Bir ara aşk haline (vecdeye) gelen

⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız: <http://www.zohreana.com/> (Erişim:02.12.2017)

⁵ Normal durumlarda oruç açma saati 18.00'dir. 10 Kasım'da Anıtkabir ziyareti sebebi ile dergâha geç gelinmiştir. Bu sebeple oruçlar 20.00'de açılmıştır.

⁶ Zöhre Ana bu dilin Hz. Muhammet'in dili olduğunu ve kendisine ummanda öğretildiğini ifade eder.

Zöhre Ana, bağlamalar eşliğinde çeşitli el kol figürleri sergiledi⁷ ve aşk hali bitiminde kısa bir süre cem evinden ayrıldı. Sonrasında geri dönen Zöhre Ana muhabbete devam etti.

Muhabbetin sonunda ziyaretçiler tarafından getirilen ve lokma adı verilen yiyecekler Zöhre Ana tarafından dualandı ve gelen misafirlere dağıtıldı.

Zöhre Ana, Atatürk için söylediği bir nefeste “*Atatürk büyüktür ruhu Ali’dir/ İkinci kardaşım Bektaş-ı Veli’dir/ Anıtkabir yerim, kim der ölüdür/ Ali Rıza, Zübeyde nişan gülümdür*”⁸ ifadelerini kullanır. Bu dörtlükte Zöhre Ana Atatürk’e bir kutsallık atfeder. Aleviler tarafından sevilen Atatürk, Zöhre Ana tarafından kendisine bir kutsallık yüklenerek siyasi bir lider olmaktan çıkar ve manevi bir önder şekline bürünür.

Ayrıca 29 Ekim, 23 Nisan, 19 Mayıs gibi millî günler de dergâh bünyesinde yapılan çeşitli etkinliklerle kutlanmaktadır.⁹

Zöhre Ana’nın Alevi İnanç ve Kültürü Açısından İşlevi

Alevi inancı içerisinde cem, Muharrem orucu, türbe ziyareti, adak adama gibi uygulamalar ile toprak ve su kültü etrafında şekillenen inanışlar, inancın temelini oluşturmakla birlikte devamlılığı için de önem arz eder.

Zöhre Ana kurmuş olduğu dergâh ile yukarıda saydığımız uygulama ve inanışlara yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilmesine imkân sağlamaktadır.

Cem ibadeti Alevilerin temel ibadeti olup görgü, sorgu, musahiplik ve Abdal Musa cemi gibi çeşitleri vardır. Zöhre Ana dergâhta bulunan cem evinde tüm bu ibadetleri gerçekleştirmektedir. “*Cem olacağı zaman Ana, cem evinin kapısı önüne serilen postta oturur. Ceme girecek olanlar tek tek Ana’nın yanına gelir ve görgüleri olur. Ana onların günahlarını yüzlerine karşı söyler ve hatalarını tekrarlamamalarını, tövbe etmelerini yani Hakk’a ikrar vermelerini söyler. Bu olaydan sonra aynı kusuru tekrar işleyenleri artık ceme almaz.*”(KK-1)¹⁰. Kaynak kişinin verdiği bu bilgiye göre Zöhre

⁷ “Buna bilinenin dışında bir semah diyebiliriz”(KK-1).

⁸ <http://www.zohreanaforum.com/tartismalar/38863-hz-ali-ataturk-olarak-dondu.html>

⁹ <https://www.zohreana.com/23-nisan-ulusal-egemenlik-ve-cocuk-bayrami-kutlu-olsun>

¹⁰ KK-1: Zöhre Ana Dergâhi’nda çalışmaktadır. Zöhre Ana ile görüşemediğimiz zamanlarda, sorularımızı Zöhre Ana adına kendisi cevaplandırmıştır.

Ana, kişinin saklı, gizli yapmış olduğu hataları kişinin kendisine söyleyerek bir keramet göstermiş olur.

Muharrem orucu Alevilik içerisinde yer etmiş başka bir ibadettir. Bu ay tüm Müslümanlarda olduğu gibi Alevilerce de de hicri takvime göre ihya edilir. Ancak Zöhre Ana, Muharrem orucunu üç aylar kavramı ile şekillendirmiş ve miladi takvim üzerinde sabitlemiştir. Zöhre Ana'ya göre üç aylar ve matem günleri aşağıdaki gibidir;

15 Aralık İmam Hasan'ın zehirlendiği gün, 16 Aralık İmam Hasan'ın şehit düştüğü gün, 18 Ocak İmam Ali Cem evinde hançerlendiği ve şehit düştüğü gün, 19 Ocak İmam Ali'nin cenazesinin kalktığı gün, 20 Ocak İmam Ali toprağa verildi, 26.27.28 Şubat Hz Muhammet (Hızır) için yas, 1.2.3 Mart: Eba Müslüm, 4 Mart'ta İmam Hüseyin'e işkence başladı ve on iki gün sürdü, 15 Mart İmam Hüseyin Kerbela'da şehit düştü, 16 Mart: Aşure.

Yukarıda belirtildiği üzere üç gün Hz. Muhammet, üç gün Eba Müslüm, on iki gün İmam Hüseyin olmak üzere toplamda on sekiz gün yas-ı matem tutulur. 15 Aralık- 15 Mart arası doksan gün olup Zöhre Ana'ya göre üç aylar, bu tarih aralığıdır. Zöhre Ana, günlerin miladi takvime sabitlenmesinin sebebini hayatın güneşle bağlantılı olmasıyla ve hayatın devamı için güneşe ihtiyaç olmasıyla açıklar.

“15 Mart akşamı dergâhta ehlibeyt muhabbeti yapılır. 16 Mart günü Zöhre Ana, dergâhında kendi aşuresini pişirir ve gelenlere yedirir. Zöhre Ana'yı sevenler ve onun bu öğretisini kabul edenler ise aşurelerini 17- 31 Mart tarihleri arasında pişirip yedirirler. İsteyenler aşurelerini dergâhta yapıp burada da yedirebilir. Bu iş için hiçbir ücret talep edilmez.”(KK-1)

“Namaz” kavramı bir ibadet olarak Alevilikte olmakla birlikte namazın şekli konusunda Aleviler arasında ihtilaf vardır. Alevilerin bir kısmı, cemlerde kılınan halka namazını namaz olarak kabul ederken, Sünnilik etkisinde kalan bir kısım ise namazı, Sünnilikte olduğu gibi kılmaktadırlar. Kaynak kişi *“Zöhre Ana namazı da kendisine ummanda öğretildiği şekliyle kıldırmakta ve günde üç vakit olarak sabitlemektedir. Bu namazlar sabah, öğlen ve akşam namazlarıdır. İkinci ve yatsı namazları yoktur.”(KK-1)* bilgisini vermektedir. Yapılan gözlemlerde namazın şeklinin Sünnilik ve Şiilikte olduğu şeklinden başka bir şekilde kılındığı gözlemlenmiştir.

Zöhre Ana Kurban Bayramı'nı da dergâhında ona inananlarla birlikte kutlar. Kendisi Kurban Bayramı namazında, imam olarak, gelen ziyaretçilere namaz kıldırır. İslam fihkî temel alındığında bir kadının, erkeklerin içinde bulunduğu bir cemaate imam olarak namaz kıldırması caiz görülmemektedir. Ancak Zöhre Ana yapmış olduğu bu uygulama ile İslam'a ve Aleviliğe yeni bir yorum getirir. Bu uygulamanın Alevi toplumu içerisinde kabul görmesi, Aleviler tarafından kadına verilen değer in göstergesi niteliğindedir.

Adak ve kurban kesiminde dikkat edilen husus, kesilecek hayvanın erkek olmasıdır. Zöhre Ana bu durumu “*Dişi hayvan kesilmemesinin sebebi karnında yavru olma ihtimalidir. Yoksa koçu doğuran da koyundur. Koyun kurban olur ama yavrusu olduğu bilinmeden kesilir ve kuzulu olduğu anlaşılırsa günaha girilmiş olur.*” şeklinde açıklar.

Dergâh içerisinde düğün ve ölüm gibi geçiş dönemi ritüellerini gerçekleştirmeye yönelik bölümler de bulunur. Bunlar düğün salonu, morg ve gasil hanedir. Düğün salonunda kına gecesi, sünnet düğünü ve düğün etkinlikleri gerçekleştirilir. Bu etkinliklerde Zöhre Ana geline “Ehlibeyt Kınası” adı verilen bir kına yakar. Bu tören esnasında Adile Ana¹¹'nin dilinden söylenen bir nefes okunur¹². Cenaze, gasil hanede yıkandıktan sonra cenaze namazı kılınır¹³. Son dönemde bazı Alevi kuruluşlarının “*Alevi Cenaze Erkânî*” adıyla, bağlama eşliğinde yaptığı cenaze töreni dergâhta uygulanmaz.

Türbe ziyareti Alevi inancında önemli bir yere sahiptir. Türbeler hastalıklara şifa bulmak, dilek dilemek, çeşitli sebeplerden ötürü dua etmek amacıyla sık sık ziyaret edilen mekânlardır. Alevi inancında türbeye girerken önce eşîğe niyaz edilir¹⁴ ve eşik üzerine basılmaz. Dergâha gelen ziyaretçiler, dergâhın iç ve dış kapılarına, cem evinin kapı ve eşîğine niyaz ederek içeri girerler. Dergâhın alt katına ehlibeyt imamlarının çekmiş oldukları sıkıntıları simgelemesi amacıyla inşa edilen *Mağara* bölümünde dilek dilemek için ayrılmış bir mum yakma yeri bulunur. Buraya gelen ziyaretçilerden bazıları mum yakarak dilek dilerler. Eğer adak adarlar ve dilekleri kabul olursa adaklarını getirip burada keserler. Adaklarını yerine getirmezlerse başlarına

¹¹ Zöhre Ana'ya ummanda verilen bilgiye göre Hz. Hatice'nin adı Adile Ana'dır.

¹² Ayrıntılı bilgi için bakınız: Zöhre Ana, 1998: 83–86

¹³ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Zöhre Ana(1998), Ali Pirimdir Yolu Bizimdir. Ankara; Volkan Matbaacılık.

¹⁴ Eşîği öpmek ve onu kutsamak anlamına gelmektedir.

uğursuzluk geleceğine inanırlar. Bir kaynak kişi konu ile ilgili “Benim üç kızım vardı. Bir erkek çocuk diledim Allah’tan. Ana’yı rüyamda gördüm elinden elma yedim. Kurban adadım. Sonra bir oğlum oldu ama köylük yerdedim gelip adağımı yerine getiremedim. Adak yerine gelmeyince oğlanın dili tutuldu. Anlatmak istediğini gelip yanağıma vurarak anlatıyordu. Hiç konuşamıyordu. Geldik kurbanımızı kestik. Ana oğlanı okudu. Karanlık bir yerde yatırdım. Şimdi konuşması neyi her şeyi düzeldi.” (KK-5) bilgisini vermiştir.

Bir başka kaynağımız “2008’den beri Ana’ya devamlı geliyorum. Çok kerametini gördüm. Eşimi burada gördüm.(Eşi kaynak kişimiz Erkan Serim’in kızı) İçimden bu kız bana nasip olsun dedim. Ana’yı üç kez rüyamda gördüm. Rüyamda kızı bana verdiğini söyledi. Ailemle geldim, eşimi Ana’dan istedim. Ana da uygun gördü. Sonra ikizlerim olsun diye dilek diledim. Evlendim bir yıl içinde ikiz bebeklerim oldu. Ana nasip etti. Şimdi de kurbanlarını getirdik.”(KK-10) ifadelerini kullanmıştır.

Yukarıdaki iki kaynak kişinin ifadelerinde rüya motifi görülüyor olup bu noktada Zöhre Ana, rüyalara giren ve dilekleri gerçekleştiren bir ermiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte kaynak kişi ifadeleri dergâhın, inananlar tarafından kurban kesilebilecek bir türbe olarak algılandığını gösterir. Dergâhı, türbelerden ayıran durum ise, türbelerde keramet gösterdiğine inanılan zatın ölü olması iken dergâhta keramet gösterdiğine inanılan Zöhre Ana’nın diri olmasıdır. Bu sebeple Zöhre Ana kendisine inananlarca ‘Yaşayan Pir’ olarak kabul edilir.

Su kültü de dergâh içerisinde yaşatılan bir inanış olarak karşımıza çıkmaktadır. Mağara bölümünde aslan ağızlı bir çeşmeden “zemzem” diye tabir edilen ve şifalı olduğuna inanılan bir su akar. Bu su, gelen hastalara Zöhre Ana tarafından tedavi için verilebildiği gibi gelen ziyaretçiler istekleri doğrultusunda kendileri de bu suyu alabilir. Bu durumla ilgili, bir kaynak kişimiz “Bir defa ayak başparmağım şişti böyle derisi falan soyuldu. Buraya geldim. Bir pamuğu zemzem ile ıslattım, onu parmağıma birkaç gün sürdüm. Birkaç gün sonra parmağım iyi oldu derisi yerine geldi.”(KK-8) demiştir.

Zemzem suyunun aslan ağızlı bir çeşmeden akması, Hacı Bektaş Veli Türbesi’nin iç avlusunda bulunan aslan ağızlı çeşme ile dergâhta bulunan zemzem çeşmesi arasında biçimsel ve işlevsel bir benzerlik kurulduğunu gösterir. Dergâh buraya inananlarca Hacı Bektaş Veli Türbesi’nin

zamanımızdaki yansıması olarak kabul edilir.

Toprak kültü ise burada türbe inancı ile birlikte yaşatılır. Zöhre Ana, kendisine gelen bazı hastalara bahçesinden toprak verir ve bu toprağı banyo suyuna katarak banyo yapmalarını veya zemzem suyu ile balçık haline getirip bu karışımı ağrıyan veya yaralı bölgeye sürmelerini tavsiye eder. Anadolu’da türbe çevresinden alınan topraklar da aynı amaçla kullanılır ve *cüfer*, *cevher*, *teberik* gibi isimlerle adlandırılır. Bu bağlamda dergâh, inananlarca bir türbe gibi algılanır.

Zöhre Ana kendisine inananlarca keramet ehli bir “ermiş” olarak tanımlanmaktadır. Dergâh, hastaların sık sık ziyaret ettiği bir yerdir. Yaptığımız alan araştırması sırasında en çok, hastaların şifa bulma amaçlı yaptıkları ziyaretler kaydedilmiştir.

‘Ben küçük yaşta kekeme olmuşum daha doğrusu hiç konuşamıyordum. Beni Ana’ya getirmişler. Ana beni dualamış, karanlık bir odada yatmışım birkaç güne konuşmaya başlamışım. Hatta kendim de hatırlıyorum, okula başlamıştım o sene. Şimdi kızımın dili tutuk onun için geldik.’(KK- 3) Duadan sonra karanlık bir odada yatma tedavinin bir parçasıdır ve inananlar tarafından *efsun* olarak adlandırılır.

‘Benim bir kızım vardı. Sonra tekrar hamile kaldım. Doktor çocuk için ‘Düşük tehlikesi var.’ dedi. Ben de Ana’ya geldim. Ana ‘Korkma çocuk düşmeyecek.’ dedi. ‘Oğlun olacak, adını Ata koy.’ dedi. Ben de koydum. Oğlum şimdi kocaman oldu. Bizim yolumuz burası, ehlibeyt yolu burası. Aynı zamanda Ana Atatürkçü bir insan.’ (KK-7) Burada da kendisine ermişlik vasfı yüklenen Zöhre Ana’nın gaipten haber verdiği ifade edilmiştir. Ayrıca doğacak çocuğun cinsiyetini bildirmesi yine bir keramet örneği olarak kabul edilebilir. Ayrıca başka bir kaynak kişi Zöhre Ana’nın kanser hastalığını dahi tedavi ettiğini ifade etmiştir;

‘Eşim akciğer kanseriydi yavrum. Üç kez kemoterapi gördü. Sonunda buraya geldik. Buradan iyi oldu. On sekiz senedir sapsağlam. Sürekli kontrol oluyor ve tahliller hep temiz çıkıyor. Sonra yine büyük oğlumun kulağının ardında Ana’nın deyimiyle ‘yılan yumurtası’ çıkmıştı. Böyle büyükçe bir şişkinlikti. Ana, oraya zemzem sürdü. Ablamın evi buraya çok yakın, buradan çıkınca oraya gittik. Oraya varınca kulağının arkasına baktım oğlumun. Şişlik falan kalmamıştı.’(KK- 11).

Yapılan kaynak kişi görüşmeleri ve “Cemden Gelen Nefesler”¹⁵ adlı kitaptan yola çıkarak Zöhre Ana’nın kerametleri ile iyi olduklarını ifade eden kişilerin hastalıkları böbrek taşı düşürme, romatizma, felç (göz, yüz, bedeninin belli bir kısmına inen felç), kanser (beyin, akciğer, göğüs), kaşıntı ve iltihaplı yaralar, kalp rahatsızlıkları, kadın hastalıkları(kısırlılık, kist,), sara, siğil, psikolojik bunalımlar, menenjit, konuşamama ve kekemelik, vücudun çeşitli bölgelerindeki ağrılar, beyin tümörü, körlük ve görme yetisi kaybı, yüksek tansiyon, nefes darlığı şeklinde sıralanabilir.

Zöhre Ana bu tedaviler için “*Doktorlar bana telkin yapıyor diyorlar. Oysa ben telkin falan yapmıyorum. Dua ediyorum, inananlar şifasını buluyor. Yeşili*¹⁶ *de göstermelik sürüyorum. Bu bezde bir keramet yok. Benim iğnem ipliğim de yok. Esas olan duadır.*” demektedir.

Ziyaretçilerin bazılarının da çocuk sahibi olabilmek için dergâhı ziyaret ettiği gözlemlenmiştir.

“*Ben çok yaramaz bir çocuktum. Beni Ana’ya getirdiler. Bizimle birlikte Ana’yı ziyarete gelen ve çocuk sahibi olmak isteyen insanlar da vardı. Onlara elma verdi, sonra duyduk, adamların çocukları olmuş.*” (KK-6)

“*Altı yıllık evliyiz. Çocuğumuz olmuyor. Tedavi olduk, defalarca tüp bebek denedik ancak olmadı. Buraya geldik buradan şifa bulacağımızı umuyoruz. Elma aldık, Ana’ya dualatacağız.*” (KK-2)

“*Ablamın bir arkadaşı yıllarca çocuk sahibi olamadı sonra iki çocuğu oldu ikisi de ayrı ayrı zamanlarda... Ana bu insanlara, çocuk için geldiklerinde elma vermiş oğlun olacak adını şunu koy, sonra geldiklerinde kızın olacak adını şunu koy diye cinsiyet bile bildirmiş. Olmuş da. İsimleri de Ana’nın dediği gibi koymuşlar.*” (KK-4) ‘

“*Benim çocuğum olmuyordu. Buraya geldim bir elma yedim. Bir yıla kalmaz çocuğum oldu. Kızım 1993 doğumlu.*” (KK-9)

Yukarıdaki kaynak kişi ifadelerden hareketle halk hikâyelerindeki elma motifinin burada yaşatıldığı görülür. Çocuğu olmayanlar, Hızır olarak kabul edilen Zöhre Ana’nın elinden elma yediklerini ve bu sayede çocuk sahibi olduklarını ifade ederler. Elma motifi ve dergâhın üstündeki “H” harfi buranın

15 SOLAK, İsmet.(1998).Cemden Gelen Nefesler. Ankara; Zöhre Ana- Ali Sosyal Hizmet Vakfı, s:215- 320

16 Zöhre Ana, hastalar için dua ettiği esnada hastanın vücudunu yeşil bez ile ovmaktadır.

Hızır ile olan ilgisini gösterir.

Bu uygulamalara ek olarak Zöhre Ana, kurmuş olduğu “Açık Kapı Derneği” ile ihtiyaç sahiplerine yardım eder, derneğe başvuru yapan ve durumu uygun görülen öğrencilere burs verir.¹⁷ Dergâh oluşumuna ek olarak yapılan dernek faaliyetleri, topluluk arasında maddi ve manevi dayanışma kültürünü yaygınlaştırır.

Sonuç

Yapılan çalışmada bilinen adıyla “Zöhre Ana” olan Süheyla Gülen’in, Alevi kültürüne yaptığı hizmetler ve dergâhında gerçekleştirdiği faaliyetler incelenmiştir. Kendisine inananlar tarafından “Yaşayan Pir Zöhre Ana”, “Yaşayan Tek Ehlibeyt Evliyası” gibi isimlerle anıldığı tespit edilmiştir. Günümüzde dergâh fenomenini yaşattığı gözlemlenmiştir. Bu uygulamalardan bazıları Alevilik içerisinde var olan uygulamalar iken bazı uygulamalar Zöhre Ana’nın pirlilik vasfıyla yola dâhil ettiği uygulamalardır.

Zöhre Ana kurmuş olduğu dergâhta, tarihsel süreç içerisinde var olagelmiş cem, musahiplik, Muharrem orucu gibi inancın temel esaslarını muhafaza etmektedir. Mum yakma, dilek dileme, türbede kurban kesme gibi ritüeller yine Alevilik içerisinde olan ve Zöhre Ana’ya inananlar tarafından dergâhta devam ettirilen ritüellerdir. Zöhre Ana’nın bu gelenekçi tutumu “Ali’siz Alevilik” söylemine karşı olduğunun bir göstergesidir.

10 Kasım’da Atatürk için bir günlük yas(oruç) tutmak, inanca ait özel günleri miladi takvim üzerinde sabitlemek, günde üç kez namaz kılmak, kurban bayramı namazında cemaate imam olmak, millî bayramları dergâh bünyesinde kutlamak gibi uygulamalar geçmişte olmayıp Zöhre Ana’nın inanç içerisinde dâhil ettiği uygulamalarıdır. Ziyaret yerlerinde kurban kesmek inanç içerisinde var olan bir ritüelken burada farklı olan, kurban kesme ritüelinin ölmüş bir evliyanın türbesinde değil “yaşayan bir pir”in dergâhında gerçekleştirilmesidir. Kendisinin bir ocakzâde olmayıp erkân yürütmesi de yine farklı bir uygulamadır. Bu farklı uygulamalar onu, inancın temel yapılarını korurken aynı zamanda inancı biçimlendiren bir inanç önderi durumuna getirmiştir.

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ali 'siz Yol Yürünmez 1982- 2011 yılları Arası Sosyal Yardımlar ve Etkinlikler Bilgilendirme Broşürü.

Alevi dedeleri tarafından en çok eleştirilen yönler ise bu farklı uygulamalardır.

Zöhre Ana'nın, çocuğu olmayanlara elma vererek onların çocuk sahibi olmalarını sağladığına inanılması Zöhre Ana'nın kendisine inananlarca Hızır olarak değerlendirildiği sonucuna varmamızı sağlamıştır. Ayrıca yapılan sosyal yardımlar dergâhın bir başka misyonu olup tarihsel süreç içerisindeki dergâhların işlevine bir yenisini daha eklemiştir.

Her biri ayrı ihtisas alanı gerektiren hastalıkları iyi ettiğine inanılması, halk tarafından keramet olarak nitelendirilmiş ve bu sebeple Zöhre Ana, bir modern zaman evliyası olarak karşımıza çıkmıştır. Normalde her bir hastalık için farklı bir ocak ziyaret edilirken Zöhre Ana'ya inananlar, tüm hastalıklar için kendisini ziyaret etmektedirler. Bu noktada alışlagelmiş ocak fenomeninin değiştiği gözlemlenmiştir.

Zöhre Ana'nın bir kadın olarak inancı yaşatması, inancı yaşatmak adına yaptığı faaliyetler onu bir kültür taşıyıcısı konumuna getirmiştir. Etrafında kendisine inanan bir insan kitlesi oluşturması, bu insanların Zöhre Ana'ya verdikleri değer, Alevi toplumu içerisinde kadına verilen değer yansıması niteliğindedir.

Tüm bunlar halk bilim, teoloji ve sosyoloji bilimlerinin konusu olduğundan alan araştırmacılarına, araştırma yapabilecekleri zengin bir kaynak tespit edildiği kanaatindeyiz. Benzer ve farklılıklar üzerinden inanç evrimi konusu araştırılabileceği gibi araştırma esnasında yeni memorat örnekleri de tespit edilebilecektir. Zöhre Ana'nın bir kadın olması da günümüzde kadınların vermiş olduğu toplumsal mücadele için ayrı bir inceleme konusu teşkil etmektedir.

Kaynaklar

AKSÜT, H.(2012), *Aleviler*. Ankara; Yurt Yayınları.

ATALAY, A. A. (2014).*İmam Cafer Buyruğu*. İstanbul; Can Yayınları.

OCAK, A. Y.(1989). *Alevi*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 2, s: 368- 369

PALA, İ.(2010). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul; Kapı Yayınları.

SOLAK, İ.(1998).*Cemden Gelen Nefesler*. Ankara; Zöhre Ana- Ali Sosyal Hizmet Vakfı, s:215- 320

Zöhre Ana(1996), *Mehtaptaki Erenler*. Ankara; Volkan Matbaacılık.

Zöhre Ana(1998), *Ali Pirimdir Yolu Bizimdir*. Ankara; Volkan Matbaacılık.

Sözlü Kaynaklar

KK-1: Hakan Ekin, Ankara 1969, Üniversite Mezunu, Serbest Meslek (Görüşme: 27.10.2017, 10.10.2017, 22.10.2017)

KK-2:Hatice Aydın, Ankara 1970, Üniversite Mezunu, Muhasebeci. (Görüşme: 27.10.2017)

KK-3: İsim bilgisi arşivimizde mevcuttur, Kırklareli 1984, İşletmeci Mezunu. (Görüşme: 27.10.2017)

KK-4: İsim bilgisi arşivimizde mevcuttur, Kayseri 1968, Yüksek Okul Mezunu. (Görüşme: 27.10.2017)

KK-5: Sultan Öcal, Kırıkkale 1946, İlkokul Mezunu, Emekli. (Görüşme: 27.10.2017)

KK-6: Tarık Yılmaz, Yozgat 1986, Lise Terk, İşçi. (Görüşme: 27.10.2017)

KK-7: Emine Aluç, İstanbul 1977, Lise Mezunu, Serbest Meslek. (Görüşme: 27.10.2017)

KK-8: Döne Köklü, Yozgat 1948, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı. (Görüşme: 27.10.2017)

KK-9: Erkan Serim, Ankara 1966, Lise Mezunu, Serbest Meslek. (Görüşme: 27.10.2017)

KK-10: Ali Demirbilek, İstanbul 1980, Üniversite Mezunu, Mühendis.(Görüşme: 27.10.2017)

KK-11: Elmas Özmen, Sivas 1955, Lise Terk, Ev Hanımı. (Görüşme: 27.10.2017)

İnternet Kaynakları

<http://www.zohreana.com/> (02.12.2017)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts (02.12.2017)